

AİLƏNİN CƏMIYYƏT VƏ DİNDƏ YERİ

*Pərvin ƏLİZADƏ,**DQİDK-nın Bakı şəhəri üzrə**şöbəsinin aparıcı məsləhətçisi,**Bakı Slavyan Universitetinin Filologiya fakültəsinin**mifologiya və folklorşünaslıq ixtisası üzrə magistrı***AÇAR SÖZLƏR:** *ailə, səmavi dinlər, cəmiyyət, sosial həyat.***КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** *семья, монотеистические религии, общество, социальная жизнь.***KEY WORDS:** *family, monotheistic religions, society, social life.*

Ailə hər bir cəmiyyətin kiçik, özünəməxsus ənənələrə malik və fərqli tərzdə formalaşan modelidir. Cəmiyyətin sağlam təməllər üzərində qurulmasında ailənin rolu böyükdür. Belə ki, insan yaradılış etibarilə sosial varlıq olduğu üçün digər insanlarla münasibətində mühüm rol oynayan və ona müəyyən dəyərlər qazandıran daha yaxın insanlara ehtiyac duyar.

Ailə soy və etnos ilə yanaşı insan birliyinin ilkin və ən qədim quruluş formasıdır. Son əsrdə əsaslı dəyişikliklərə uğramasına baxmayaraq, ailə hələ də ən vacib ictimai institut olaraq qalmaqdadır. Məhz ailədə insan sosial vəzifələrini öyrənir, təhsilin əsaslarına və davranış qaydalarına yiyələnir. Ənənəvi cəmiyyətlərdə ailə bu günə qədər aparıcı rolunu qoruya bilməmişdir. Ailə haqqında söhbət düşəndə gözümüzün önünə ilk növbədə ər, arvad və onların övladları gəlir. Ailənin bu cür quruluş forması «özək (nüklear) ailə» adlanır. Onun əsasını nikah vasitəsilə birləşmiş insan cütliyü təşkil edir. Özək ailədən başqa, bizim cəmiyyətdə (bir çoxlarında olduğu kimi) «qohumluq ailəsi» adlanan ailə forması da geniş yayılmışdır. Qohumluq ailəsi təkcə iki insanın evlilik münasibətləri üzərində deyil, eyni zamanda çox sayda insanın qan qohumluğuna əsaslanmışdır. Bu iki ailə forması cəmiyyət üçün eyni əhəmiyyətə malik deyil.

Ailə cəmiyyətdə bir neçə funksiyanı yerinə yetirir. Bunlardan ilki reproduktiv funksiyadır, yəni uşaq doğumu ilə yanaşı, təhsil almaq və işləmək qabiliyyətinə malik olan, fizioloji və psixoloji cəhətdən sağlam yeni üzvlərin tərbiyəsidir. Lakin ailənin funksiyaları bununla məhdudlaşmır. Belə ki, bir çox insan öz həyat yoldaşı, uşaqları və başqa ailə üzvləri ilə ünsiyyətdən mənəvi güc toplayır, böyük zövq alır. Ailənin iqtisadi funksiyası da həddindən artıq vacibdir [1, s. 21].

Ümumilikdə, ailə üzvləri arasında bir sıra bağlılıqlar mövcuddur ki, bunlar ailə institutunun təməl prinsiplərini təşkil edir. Bağlılığın ilk və əsas növü qan bağlılığıdır. Hər bir ailə üzvü ortaq genetik kod daşıyıcılarına malik ola bilər. Qan bağlılığı sosial münasibətlərə reaksiyada özünü daha çox büruzə verən bağlılıq növüdür. Bir ailənin sabitliyində böyük əhəmiyyət kəsb etsə də, qan bağlılığı həlledici xüsusiyyətə sahib deyil. Belə ki, müəyyən aspektlər ailə həyatının formalaşmasında daha böyük təsirə

malikdir. Həyat yoldaşlarının fərqli ailələrdə dünyaya göz açmaları, övladlığa götürmə və s. məqamlar daha vacib bir bağlılıq növünü - mənəvi bağlılığı meydana gətirir. Burada hiss və emosiyalar, ortaq dini inanclar kimi qüvvətli faktorlar ön plana çıxır.

Ailənin formalaşmasında xüsusi rola malik olan bağlılıq növlərindən biri də iqtisadi bağlılıqdır. Ailənin gəlir və xərclərinin hesablanması, övladların təlim və tərbiyəsində, müəyyən sosial ehtiyacların ödənilməsində iqtisadi bağlılıq ön plana çıxır. Burada miras kimi bir sıra hüquq və vəzifələr də daxildir.

Yer üzündə bütün dinlər ailəyə və ailədaxili münasibətlərə hər zaman önəm vermişdir. Bəzi dinlərin ardıcılıqları tərəfindən isə ailə həyatının ilahi rabitəylə tərs mütənəsb olmasında fikri səsləndirilmişdirsə də, əksər dinlər sağlam cəmiyyətin qurulmasında ailə həyatının böyük rol oynadığını müdafiə etmişlər.

Ailə institutu müxtəlif fərdlərin bir-birinə qarşı olan ilkin qohumluq münasibətlərindən meydana gəlir. Bunlardan birincisi valideyn-övlad münasibətləridir. Hər bir etnik, sosial və dini qrupda bu münasibətlər xüsusi statusa malikdir. Belə ki, ata-anaya hörmət və ehtiram, ailənin gələcək davamçısı kimi övlada verilən təlim və tərbiyə ümumilikdə ictimai quruluşa təsir göstərən mühüm amillərdəndir. Səməvi dinlərdə valideynə hörmət və övlada münasibət əxlaqi-didaktik mövzular arasında ön sıralardadır. Yəhudiliyin 10 əmrindən biri **“Ata-anana hörmət et ki, Allahın Rəbbin sənə verdiyi torpaqda ömrün uzun olsun”** şəklindədir [2, “Çıxış”, 20 / Allahın on əmri, Qanun. 5:1-21]. Həmçinin “Əhdi-Ətiq”də oxuyuruq: **“Doğma atana qulaq as, Qoca anana xor baxma”** [2, Süleymanın Məsəlləri, 23:22]. Qurani-Kərimdə isə buyrulur: **“Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi (onlara yaxşı baxıb gözəl davranmağı) buyurmuşdur. Əgər onların biri və ya hər ikisi sənənin yanında (yaşayıb) qocalığın ən düşkün çağına yetərsə, onlara: “Uf!” belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə. Onlarla xoş danış! Onların hər ikisinə acıyaraq mərhəmət qanadının altına salıb: “Ey Rəbbim! Onlar mənə körpəliyimdən (nəvazişlə) tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!” – de”** [3, İsrə, 23, 24].

Ailə fərdləri arasında genetik kod ötürücüsü olaraq valideyn-övlad münasibətləri təməl qohumluq münasibətləri hesab edilir. Ailə daxilində valideynlərin öyüd-nəsihətləri və övladların təlim-tərbiyəsi bütövlükdə cəmiyyətin ictimai qaydalarına təsir edir. Çünki həmin tövsiyələrə riayət edən övladların digər insanlarla münasibəti ictimai əlaqələri müəyyən məcraya yönəldir. Səməvi dinlərdə də valideynin övladına öyüd-nəsihəti mühüm rola malikdir. Qurani-Kərimdə Loğmanın öz oğluna öyüd-nəsihət verməsi buna nümunədir: **“(Ya Rəsulum!) Yadında olsun ki, bir zaman Loğman öz oğluna nəsihət edərək belə demişdi: “Oğlum! Allaha şərikin qoşma. Doğrudan da, Allaha şərikin qoşmaq böyük zülmür! (Ağır günahdır!)”... Oğlum! Namaz qıl, (insanlara) yaxşı işlər görməyi əmr et, pis işləri qadağan elə. (Bu yolda) sənə üz verəcək müsibətlərə döz. Həqiqətən, bu (dediklərim) vacib əməllərdəndir! Adamlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə lovğa-lovğa gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razını, lovğalanıb fəxr edəni sevməz! Yerləşində**

müvazinət gözlə (nə çox yeyin, nə də çox asta get) və (danışanda) səsini qaldırma. Çünki ən çirkin səs uzunqulaq səsidir!” [3, Loğman, 13, 18-19].

Digər qohumluq münasibətləri iki həyat yoldaşı arasında olan münasibətlərdən ibarətdir. Qadın-kişi münasibətləri ailə anlayışında diqqət yetirilməsi vacib olan məsələlərdən biridir. Qurani-Kərimdə buyrulur: **“Sizin üçün onlarla ünsiyyət edəsiniz deyə, öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi, aranızda (dostluq) sevgi və mərhəmət yaratması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir. Həqiqətən, bunda (bu yaradılışda) düşünən bir qövm üçün ibrətlər vardır!”** [3, Rum, 21]. İslam dinində Yer üzündəki bütün insanların bir kişi və qadınlardan yaradıldığı, daha sonra millətlərə və müxtəlif ictimai birliklərə çevrildiyi qeyd olunur: **“Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadınlardan yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq...”** [3, Hucurat, 13].

Cəmiyyətin sağlam təməllərə söykənməsi üçün yeni ailənin yaranmasına səbəb olan evlilik həyatı ilk növbədə mənəvi cəhətdən sağlam olmalıdır. Səməvi dinlərdə qorunması vacib buyurulan beş əmanət növünün hər biri ailə həyatında vardır: can, mal, nəsil, din və ağıl əmanətlərinin hər biri ailənin yaranması və davamlılığında bilavasitə mövcuddur. Cəmiyyətin əxlaqi baxımdan sabit olması üçün bunların qorunması zəruridir. Həyat yoldaşı olaraq kişi-qadın münasibətləri fiziki-mənəvi baxımdan nə qədər möhkəm təməllərə dayanarsa, həmin ailənin gələcək nəsillərə verdiyi töhfə o dərəcədə mükəmməl olar. Yer üzündəki bütün ilahi və bəşəri qanunlarda bu münasibətlərin yaranması və inkişafı ilə bağlı müddəalar mövcuddur. Tövratda bu barədə deyilir: **“Xeyirxah arvad ərinin tacıdır...”** [2, “Süleymanın məsəlləri”, 12:4]; **“Xeyirxah arvad tapan kimdir? O, yaqutlardan daha qiymətlidir”** [2, “Süleymanın məsəlləri”, 31:10].

Səməvi dinlərdə ailənin təmiz və sağlam prinsiplərə sahib olması, əmin-amanlıq şəraitində yaşaması, xəyanət və çirkinliklərdən uzaq olması mühüm əhəmiyyət daşıyır: **“Səma altında Allahın sənə verdiyi puç ömrünün bütün günlərini – həyatının hamısını sevdiyin qadınla xoş həyat keçir. Çünki həyatından və səma altında çəkdiyən zəhmətdən sənə qalan pay budur”** [2, “Vaiz”, 9:9]; **“Allah sizi bir bədən olaraq yaratmadımı? Bədənə də, ruhla da Ona aidsiniz. Bəs nə üçün bir? Çünki O Özü üçün xüsusi bir nəsil istəyirdi. Buna görə də özünüzü gözləyin. Qoy heç kəs cavanlığında evləndiyi arvadına xəyanət etməsin”** [2, “Malaki”, 2:15]; **“Ey qadınlar, Rəbdə olanlara layiq olduğu kimi ərlərinizə tabe olun”** [4, “Kolosselilər”, 3:18].

Qurani-Kərim də özündən əvvəl gələn ilahi vəhyləri təsdiqləyərək buyurur: **“Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun! (Adı ilə) bir-birinizdən (cürbəcür şeylər) istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən həzər edin! Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə gözətçidir!”** [3, Nisa, 1]. Digər bir ayədə isə oxuyuruq: **“(Ey möminlər!) Əgər ər-arvad arasında ixtilaf olacağından qorxsanız, o zaman kişinin adamlarından bir nəfər və qadının**

adamlarından da bir nəfər münsif (vasitəçi) təyin edib (onların yanına) göndərin. Əgər onlar (bu iki vasitəçi ər-arvadı) barışdırmaq istəsələr, Allah da onların köməyi olar...” [3, Nisa, 35]. Yenə eyni surədə deyilir: “Əgər bir qadın öz ərinin qaba rəftarından, yaxud ondan üz çevirməsindən qorxarsa, onların öz aralarında bir növ barışıb düzəlişmələrindən (ər-arvada) heç bir günah gəlməz. Çünki barışmaq daha xeyirlidir. Ancaq nəfslərdə xəsislik (qısqançlıq) həmişə mövcuddur. Əgər siz yaxşı dolanıb (dava-dalaşdan, kobud rəftardan) çəkinsəniz (bu sizin üçün daha yaxşı olar). Şübhəsiz ki, Allah etdiyiniz hər bir işdən xəbərdardır!” [3, Nisa, 128].

Ailənin cəmiyyətin və dövlətin tərəqqisində oynadığı rolu dahi mütəfəkkirlər, sosioloqlar da təsdiqləyiblər. Onlar insanın şəxsiyyət kimi yetişməsində, sosiallaşmasında, xalqın milli-mənəvi keyfiyyətlərinin gələcək nəsillərə ötürülməsində ailəni bünövrə hesab edirlər.

Tanınmış sosioloq Tolkott Parsonsun fikrincə, ailə cəmiyyətə qarşı durmur, əksinə, o, solumun stabilliyini təmin edən altsistemdir: “Ailə digər sosial altsistemlər və strukturlarla münasibətlər qurmaq üçün dəqiq, eyni zamanda şəxslərarası sabitliyin dinamikasının və integrativ tendensiyaların qorunması istiqamətində təsirli əlaqələr yaradır”.

Ogüst Konta görə isə, ailə münasibətləri bir-birinə bağlılıq və qarşılıqlı simpatiyaya əsaslanan mənəvi-emosional ittifaqdır: “Ailənin rolu fərdlə nəsil arasında vasitəçi olmaqdan, gənc nəsli altruizm ruhunda tərbiyə etməkdən, onu anadangəlmə eqoizmi aradan qaldırmağa öyrətməkdən ibarətdir”.

Sosioloq hesab edir ki, böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində qadının rolu daha böyükdür: “Ailə ənənələrin, keçmiş nəsillərin təcrübəsinin qoruyucusu və ötürücüsüdür. Fərd ailədə sosiallaşır, bəşəriyyətə uğurla xidmət etmək üçün zəruri olan keyfiyyətləri əldə edir, təbii fərdiyyətçiliyi aradan qaldırır, “başqaları üçün” yaşamağı öyrənir. O, eyni zamanda nəsillər arasında mehriban münasibətlərin ictimai müvazinətini, daşıyıcıları yaşlılar və gənclər olan ənənələrlə novatorluq arasında tarazlığı qoruyub saxlayır”.

Əlbəttə ki, ailənin rolu haqqında bir çox digər mütəfəkkirlərin də fikirlərinə geniş yer vermək olar. Bütün bu fikirlərin ana fəlsəfəsini, şübhəsiz ki, ailənin cəmiyyətin və dövlətin təməli olması, fərdin şəxsiyyətə çevrilməsi kimi ideyalar təşkil edir. Amma hazırki dövrdə klassik ailə modelinin modernləşdiyini, ənənəvi dəyərlərdən uzaqlaşdığını müşahidə edirik [5, s. 10].

Klassik orta əsrlərdə ailə institutu haqqında ümumi və xüsusi yer ayrılmaqla bir sıra əsərlər qələmə alınmışdır. Bu əsərlərdə ailə qurmaq, övlad tərbiyəsi kimi əxlaqi-didaktik mövzular dövrünə uyğun tərzdə qələmə alınmışdır. Buna baxmayaraq, bir çox mövzular günümüzdə də aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

“...Deməli, elm və sənətdən hər nə öyrənmək lazımsa, hamısını övladına öyrət, beləliklə, sən atalıq borcunu və atalara xas olan mehribanlıq vəzifəsini yerinə yetirmiş olarsan. Axı dünyanın hadisələrindən arxayın olmaq, adamların başına nələr gələcəyini bilmək mümkün deyil. Hər elm və sənət bir gün işə yarayar... Elm alıb

sənət öyrənmək övladın haqqıdır. Övlad pis də olsa, sən ona baxma, elm və sənət öyrətməkdə səhlənkarlıq göstərmə. Heç bir dərrakəsi olmasa, sən öyrətsən də, öyrətməsən də, həyat onu öyrədəcək. Deyiblər ki, “Ata-anası tərbiyə etməyəni gecə və gündüz tərbiyə edər” [6, s. 123].

“Uşağı mehribanlıq və məhəbbət doğuran kərəmətlərlə tərbiyə etmək lazımdır, xüsusilə, *ağıla, şüura, idraka təsir edən başa salmaq yolu ilə... Bundan sonra adət-ənənə, davranış qaydaları, dini vəzifələri öyrətmək, onları yerinə yetirməyə təhrik etmək, tabe olmadıqda tənbeh vermək, xeyirli işləri onun yanında tərifləmək, zərərli şeyləri isə pisləmək məsləhətdir*” [7, s. 248].

ƏDƏBİYYAT

1. Musabəyov Rasim. Cəmiyyət və dövlət. Bakı: 2014.
2. Tövrat // <http://yeniheyat.com/muqeddes-kitab/>
3. Qurani-Kərim (tərcümə edənlər: Ziya Bünyadov, Vasim Məmmədliyev). Bakı: 2005.
4. İncil // <http://yeniheyat.com/muqeddes-kitab/>
5. Vəlibəyov R. Ailə sağlam cəmiyyətin və güclü dövlətin təməlidir // Yeni Azərbaycan, 23 Aprel 2011.
6. Qabusnamə. Bakı: Heydər Əliyev Fondu, 2014.
7. Nəsirəddin Tusi. Əxlaqi-Nasiri. Bakı: Heydər Əliyev Fondu, 2009.

Парвин Ализаде

**ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ СЕМЬИ В
ОБЩЕСТВЕ И РЕЛИГИИ**

АННОТАЦИЯ

В данной статье объектом исследования является понятие семьи в обществе и в монотеистических религиях. Приводятся примеры из священных книг Ислама, Христианства, Иудаизма. В статье также приводятся некоторые психологические и социологические теории некоторых ученых и философов.

Также указаны категории семьи и многогранность отношений в структуре данного понятия. В заключении статьи приведены некоторые примеры из средневековой классической литературы Азербайджана о семейных ценностях.

Parvin Alizadeh

**NOTION AND ESSENCE OF FAMILY CONCEPT IN
SOCIETY AND RELIGION**

ABSTRACT

In this article, the object of study is the concept of the family in society and in the monotheistic religions. There are given examples from the holy books of Islam, Christianity, Judaism. The article also provides some psychological and sociological theories of some scientists and philosophers.

The categories of family relations and diversity in the structure of the concept are also specified. In conclusion, the article gives some examples of medieval Azerbaijani classical literature about family values.